

İki Münevverin Dostluğu: Peyami Safa-Cahit Sıtkı

Kemal TİMUR*

ÖZ

Peyami Safa, daha çok nesirleriyle tanınmış bir aydınımızdır. Cahit Sıtkı ise, gazete ve dergilere hikâye ve başka yazılar yazsa da onun tanındığı alan şiir olmuştur. Bu çalışma iki aydın arasında başlayan dostluğu incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Peyami Safa, Cahit Sıtkı, şiir, edebiyat, dostluk.

ABSTRACT

Two Intellectuals' Friendship: Peyami Safa-Cahit Sıtkı

Peyami Safa is a well known author through his novels and writings in periodicals. Cahit Sıtkı wrote stories and articles to newspapers and magazines, but is well known with his poems. This study examines the friendship between these two intellectuals.

Key Words: Peyami Safa, Cahit Sıtkı, poetry, literature, friendship.

Giriş

Peyami Safa, daha çok nesirleriyle tanınmış bir aydınımızdır. Cahit Sıtkı ise, gazete ve dergilere hikâye ve başka yazılar yazsa da onun tanındığı alan daha çok şiir olmuştur. Bilindiği gibi edebiyat sahasında çok okunan Peyami Safa, döneminde birçok gazete ve dergide yazmaktadır. Genç bir şair olan Cahit Sıtkı ise, bu dönemlerde henüz edebiyat dünyasında tanınan birisi değildir. Bir gün yazmış olduğu şiirleri Peyami Safa'ya gönderir. Peyami Safa, şiirleri inceledikten sonra onu tanıtan yazısını *Cumhuriyet* gazetesinde yayınlar. Böylece iki yazar ve şairin dostlukları başlamış olur.

* Doç. Dr., Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, DİYARBAKIR, e-posta: kemaltimur@hotmail.com

Cahit Sıtkı, bu dostluğu karşılıksız bırakmaz ve Peyami Safa'yla ilgili 1940'lı yıllarda bir kitap kaleme alır.¹ Ayrıca Cahit Sıtkı'nın bazı mektuplarında da Peyami Sayfa'yla ilgili bilgiler bulunmaktadır.

1. Dostluğa Vefa

Cahit Sıtkı ve Peyami Safa, tanışmalarından itibaren, yaklaşık on beş yıl birbirinden ayrılmaz dostlar olarak yaşamlarını sürdürürler. Cahit Sıtkı, onun çıkan bütün yazılarını takip edip okuduğu gibi bunları dostlarına da tavsiye eder. Daha sonra da üzerinde duracağımız gibi kız kardeşi Nihal'e hem bu kitapları okumasını tavsiye edecek hem de elinde bulunan kitapları ona gönderecektir. Yine bu dostluğun verdiği vefayla Cahit Sıtkı, Peyami Safa'yla ilgili bir kitap neşredecektir.

Cahit Sıtkı, bu kitabında ona sorduğu bir soru ile başlar ve şunları yazar: 'Şair İsmail Safa'nın oğlu ve 'Mahşer', 'Bir Akşamdı', 'Şimşek', 'Fatih-Harbiye', 'Dokuzuncu Hariciye Koşuşu', 'Bir Tereddüdün Romanı', 'Biz İnsanlar' romanlarının müellifi Peyami Safa'ya otuz dokuz senelik hayatından ve on dokuz senelik yazı faaliyetinden bahsetmesini rica ettiğim zaman kısaca dedi ki: "Benim şuurum bir facia atmosferi içinde doğdu. Ben iki yaşında iken, babam ve kardeşim Sivas'ta on ay içinde öldü. Böyle kısa bir fasılayla hem kocasını hem çocuğunu kaybeden bir kadının hıçkırıkları arasında kendimi bulmağa başladım. Belki bütün kitaplarımı dolduran "bir facia beklemek vehmi" ve yaklaşan her ayak sesinde bir tehlike sezme korkusu böyle bir başlangıcın neticesidir. Dokuz yaşında başlayan bir hastalık ve on üç yaşında başlayan hayatımı kazanmak zarureti, beni, edebiyattan evvel, kendini anlamağa ve yetiştirmeğe mecbur bir küçük insanın tamamıyla hayatı zaruretlerden doğma bir terbiye, psikoloji ve felsefe tecessüsüyle doldurdu. On dokuz yaşına kadar hem kendime hem de muallimlik ettiğim mekteplerde çocuklara bir rehber olarak yaşadım. Harbi Umumî ortasında on beş yaşında muallimlik ediyordum.

Edebiyat, dokuz yaşında başlayan ihtiraslarımdan biridir; on üç yaşında *Eski Dost* diye yazdığım ilk çocukluk romanımın müsveddelerini hâlâ saklıyorum. Fakat edebiyata girişim hakikaten benim hiç haberim olmadan olmuştur. On dokuz yaşında kardeşimin teşvikiyle, muallimlik ve memuriyet hayatından matbuata geçerek *Yirminci Asır* adlı bir akşam gazetesi çıkarmağa başladık. Orada, 'Asrın Hikâyeleri' başlığı altında, ilk otuz kırk tanesi imzasız ve tamamıyla halk için gazete hikâyeleri yazmağa başladım. Bu hikâyeler o zaman halk arasında beni hâlâ hayrete düşüren bir muvaffakiyet kazandı. O zamanın genç edebiyatı beni hararetle teşvik ediyor, hikâyelerime imza

1 Tarancı, Cahit Sıtkı, *Peyami Safa Hayatı ve Eserleri*, Semih Lütfi Kitabevi Yayınları, İstanbul 1940.

atmamı istiyordu. Yakup Kadri 'Bize bir üslûp getirdin' diyor, Yahya Kemal, sonra başkaları için çok tekrarlanan bir espri ile, 'İsmail Safa'nın en güzel eseri Peyami'dir" diyordu. Ömer Seyfettin, Faruk Nafiz ve daha birçokları, bana gelen cesareti cömert ellerle dağıtanlar arasındadırlar. Sonra imza atmağa başladım. Fakat hâlâ bu yazılar, beni, edebiyata girmiş olmak vakıasına inandıracak kuvvette şeyler olduklarını bizzat bana kabul ettirmekten çok uzak, günü gününe çırpıştırma, karalamalardır. İlk romanım *Sözde Kızlar'ı*, kendime ve başkalarına hiçbir şey ispat etmemek için, sırf geçinme kaygısıyla yazdım. Bence kıymetsiz olan bu kitabın halk arasında bugün üçüncü tabını idrak edecek derecede bir muvaffakiyet kazanması, herhalde farkında olmadan okuyucuya, sonradan yazacağım eserlerin iyiliğine ait bir vaatte bulunmuş olmama hamledilebilir. Belki halk sezişi o kitapta, hâlâ büyütüp oldurmadığım bazı mahsullerin çekirdeklerini keşfeder gibi olmuştur. *Mahşer*, *Canan*, hep, yarı hayatı kazanma zaruretleriyle, yarı da henüz teşekküle başlayan edebî isteklerle yazılmıştır.

Bu ilk romanlar, gazeteci Peyami'yi edebiyatçıdan ayıran Server Bedii imdada yetişinceye kadar, tefrika romanıyla sanat eseri arasında hazin bir bocalama geçirmişlerdir. *Bir Akşamı* bu krize isyanın serkeş bir tezahürü olarak bir merhale telâkki edilirse, *Şimşek*'te son tereddütlerini geçirdikten sonra, gazetecilikten tam sanata doğru azimkârane bir gidişin ilk eserleri olarak *Dokuzuncu Hariciye Koşuşu*, *Fatih-Harbiye*, *Bir Tereddüdün Romanı* ve *Biz İnsanlar* sayılabilir. Kendimi, bu kadar itham ettikten sonra, müdafaa için tek bir şey söylemek lâzım gelirse, bütün bu kitapları sakatlayan kusurların benden olduğu kadar benim çalışma şartlarımı aleddevam berbat etmiş bir cemiyetin verdiği huzursuzluk, refahsızlık ve emniyetsizlikten doğduğunu söyleyeceğim. On dokuz senelik yazı hayatımda, bu cemiyet bana bir hafta istirahat hakkı vermemiştir. Aşağı yukarı bugünün her Türk sanatkârının bahtını ifade eden bu acı sözlerde yine bugünün her Türk sanatkârında görmediğim tevazua ve mükemmeliyet iştihakına işaret edecek ve Valery'nin dediği gibi, ancak mahrumiyetlerin, boşlukların, eksikliklerin, noksanların sanat eseri doğurabileceğini kabul ederek, Peyami Safa'nın böyle sıkıntılı, yarını daima meçhul, refah ve huzurdan mahrum bir hayat yaşamış olmasına, Türk romanına hediye ettiği *Dokuzuncu Hariciye Koşuşu*, *Fatih-Harbiye*, *Bir Tereddüdün Romanı* gibi kitapların yakın bir hayranı olmak sıfatıyla, üzülmediğimi söyleyeceğim; bir tarla ancak bu kadar yağmurdan sonra böyle harikulade bir mahsul verebilir. Peyami Safa'nın hayatı bir sanatkârın, sanatını korumak için, azim, irade, sebat ve sabır sayesinde, icabında nelere kadir olabileceğini göstermek hususunda ise örnek olmağa

değer.”² Cahit Sıtkı, bu bilgilerden sonra, onun o tarihe kadar yazmış olduğu romanlar üzerine değerlendirmeler yaptıktan sonra romanlarının konusunu vererek her romandan örnek parçalar, kitabına alır.

2. Dostluk ve Ayrılık

Peyami Safa ve Cahit Sıtkı ile ilgili yazılan birçok kitap ve araştırmada bu iki muharririn dostluklarına dair bilgilere rastlamak mümkündür.³ Peyami Safa, Galatasaray Lisesi’nde okuyan Cahit Sıtkı’dan günün birinde bir mektup alır. Genç, mektuba şiirlerini de ilaştırmıştır. Peyami Safa, bu şiirlerdeki derinliğin farkına varır ve bir mektup yazarak genç şairi gazeteye çağırır. Cahit Sıtkı, daha önce Nurullah Ataç’a gönderdiği, fakat “Sizin şiire istidadınız yok, bu sevdadan vazgeçiniz” mealinde olumsuz bir cevap almasına yol açan şiirlerini de göndermiştir. Peyami Safa, bu arada Galatasaray’ı bitirip Mülkiye’ye giren genç şairi edebiyat dünyasına takdim etme zamanının geldiği kanaatine vararak *Cumhuriyet*’te birbiri ardınca üç yazı kaleme alır.

Peyami Safa, “Bugünkü Türk Şiiri”⁴ başlıklı ilk yazısında, Türk şiirinin genel bir değerlendirmesini yapar. Yıllardır dünya ölçüsünde kabul edilebilecek bir Türk şiirinin yazılmadığını, şiirimizin ahenkten koştığı gibi iddialarını, daha doğrusu Türk şiirinin gerileme ve çözülme durumunu pozitivizmle sınırlı, sathi Batılılaşma anlayışına bağlar. Ne Edebiyat-ı Cedide, ne ondan sonrakiler, ne de şimdiki pozitivizme tepki olarak metafizik bir lirizm devresine giren Fransız şiirini, yani Mallarmé, Rimbaud, Valéry gibi şairleri anlamışlardır. Yalnız Ahmet Haşim ve Necip Fazıl gibi şairler az da olsa onları hatırlatan şiirleri edebiyatımıza kazandırmışlardır. Bunlarla birlikte yepyeni bir Türk felsefe kafasının doğması için gerekli şartların oluştuğuna da inanan Peyami Safa, makalesini şu cümlelerle noktalar: “Bize bu yolda bir şiirin ümidini veren ve kendisinde bir deha tomurcuğu sezdiğimiz genç ve yeni bir imzadan gelecek makalemde bahsedeceğim. Kendisinde henüz bu yeni şiir müdrikesinin tam bir teşekkülü yoktur; fakat en büyük ümitlerin bile

2 Tarancı, 1940, s. 3-5.

3 Göze, Ergun, Peyami Safa Nazım Hikmet Kavgası, Selçuk Yayınları, İstanbul 1981; Ayvazoğlu, Beşir, *Peyami Hayatı Sanatı, Felsefesi Dramı*, Kapı Yayınları, İstanbul 2008; Geçer, İlhan, Cahit Sıtkı Tarancı, Toker Yayınları, İstanbul 1998; Erer, Tekin, Basında Kavgalar, İstanbul 1965; Uyguner, Muzafer, Cahit Sıtkı Tarancı, Bilgi Yayınevi, Ankara 2003; Tekin, Mehmet, Peyami Safa İle Söyleşiler, Çizgi Kitabevi Yayınları, 2003; Tarancı, Cahit Sıtkı, *Ziyaya Mektuplar*, Can Yayınları, İstanbul 2007.

4 *Cumhuriyet*, 27 Ekim 1932, nr. 3045; Cahit Sıtkı, Peyami Safa’nın kendisi hakkında yazmış olduğu bu üç yazıyı, yayınlamış olduğu ve “Büyük Dostum Peyami Safa’ya” ithafıyla yayınladığı *Ömrümde Sükut* adlı şiir kitabının sonuna da eklemiştir (Tarancı, Cahit Sıtkı, *Ömrümde Sükut*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1968, s. 57-70).

hızını kesmeyecek kadar kuvvetli vaitleri vardır. Cep defterinize kaydetmeniz için bu ismi şimdiden söyleyebilirim: Cahit Sıtkı.”

Peyami Safa ile Cahit Sıtkı dostluğuna bu şekilde değinen Beşir Ayvazoğlu: “Peyami Safa, bu yazısında, Türk şiirinde gerçek bir devrim yaptığına inanan yakın arkadaşı Nâzım Hikmet’in adını zikretmediği gibi şiir anlayışını da üzeri kapalı olarak eleştirmiş, aralarındaki –zamanla büyük kavgaya dönüşen– soğukluk muhtemelen bu yazıdan sonra başlamıştı” yorumunu da yapar.⁵

“Yeni Bir Şair”⁶ başlığını taşıyan son iki yazıyla da Cahit Sıtkı’nın kendisine verdiği defterdeki şiirleri değerlendiren Peyami Safa, o tarihte 22 yaşında bir mülkiye öğrencisi olan genç şaire şöhretin kapılarını aralamıştır. Bu şiirleri ona *Ömrümde Sükût* adıyla kitaplaştırmasını tavsiye eden ve kitabın Semih Lütfi Kitabevi tarafından yayımlanmasını sağlayan da Peyami Safa’dır. Ziya Osman Saba, “Cahit’le Günlerimiz” başlıklı yazısında, “romancı”nın, yani Peyami Safa’nın *Cumhuriyet*’teki yazılarında ele aldığı şiirlerin kitaplaştırılmasındaki rolü üzerinde de durur. Esasen kitap “Büyük Dostum Peyami Safa’ya” ithafıyla yayımlanmıştır. Cahit Sıtkı’nın *Peyami Safa Hayatı ve Eserleri* (1940) adlı kitabı bu büyük dostluğun ürünlerinden biridir. Ziya Osman Saba’nın söz konusu yazıda⁷ Peyami Safa’dan adını zikretmeden söz etmesi dikkat çekicidir. Bu tuhaf tavır, mensup olduğu neslin 1940’larda solun etki alanına girmesine ve Peyami Safa’nın komünizme ve başta Nâzım Hikmet olmak üzere solcu edebiyatçılara karşı verdiği amansız mücadeleye bağlanabilir.

Bilindiği gibi, Cahit Sıtkı 1944 sonlarında Ankara’ya gider ve Anadolu Ajansı’nda mütercim olarak çalışmaya başladıktan sonra yepyeni bir çevre edinerek Peyami Safa ile yollarını ayırır. CHP’nin açtığı şiir yarışmasında kendisine birincilik ve büyük bir şöhret kazandıran “Otuz Beş Yaş” şiirindeki “Dostlarla da yollar ayrıldı bir bir” mısraında bu kopuşa ima vardır. Peyami Safa, on beş yıl süren geceli gündüzlü bir dostluğa son vererek, yeni edindiği sol çevrede kendini içkiye veren Cahit Sıtkı’nın bu durumuna çok üzülmüş, “Benerji, Jakond, varan üç, Bedreddin, / Hey kahbe felek ne oyunlar ettin: / Bu memleketin en yağız evladı Nâzım ağabey / Hapislerde çürür...” mısralarını okuduktan sonra eski dostunu artık defterden silmiştir. Onun genç yaşta ölümü vesilesiyle yazdığı üç yazıda⁸, hatıralarını tanıştıkları günlerden başlayarak anlattıktan sonra öfkesini şu cümlelerle teskin eder:

5 Ayvazoğlu, 2008, s. 197.

6 *Cumhuriyet*, 5 Kasım 1932, nr. 3053; *Cumhuriyet*, 10 Kasım 1932, nr. 3058.

7 Tarancı, 2007, s. 23.

8 Peyami Safa’nın yazmış olduğu Üç Yazı: “Cahit Sıtkı Tarancı”, *Milliyet*, 15 Ekim 1956; “Cahit Sıtkı’nın Solculuğu”, *Milliyet*, 21 Ekim 1956; “Cahit Sıtkı Marksist miydi?”, *Milliyet*, 20 Kasım 1956.

“Cahit Sıtkı mahdut bir lise kültürü içinde kalmış, Galatasaray’dan çıktuktan sonra da Fransızca birkaç edebî kitap ve mecmuadan başka hiçbir şey okumamış, Marksist telkinlerden kurtulacak kadar esaslı bilgilerden mahrum, pasif mizaçlı bir şairdi. Hangi raddeye kadar sola kaydığını bilmiyorum. Eğer mahut şiiri, onun gibi toy anlayış sahiplerine mahsus romantik bir feveran anının mahsulü değilse, vücudundan senelerce evvel idrakinin ölmüş olmasına iki kat acırım.”⁹

Peyami Safa ile Cahit Sıtkı’nın dostluklarına Ergun Göze de değinir.¹⁰ Göze’ye göre Cahit Sıtkı bir edebiyat amatörü iken, ilk denemelerini ünlü “eleştirici” Ataç’a göndermiş, o da bu şiirleri pek beğenmemiştir.

Bunun üzerine Peyami Safa’ya müracaata karar veren Cahit Sıtkı, aynı şiirleri ona da göndermiş ve Peyami Safa, bu istidadı heyecanla beğenerek, teşvik etmiş, hakkında yazılar yazmış, sohbetlerinde fikrî tarafını işlemiş ve elinden gelen her türlü yardımı yapmıştır. Göze, bu arada Peyami Safa ile Cahit Sıtkı dostluğunun iki neticesinin olduğunu da söyler: Birisi Cahit Sıtkı’nın kendisi, bilhassa metafizik derinlik tarafıyla, diğeri ise Cahit Sıtkı’nın Peyami Safa için yazdığı eser.

Daha önce de değindiğimiz gibi Cahit Sıtkı, Peyami Safa’yla ilgili yazmış olduğu kitabında onun romancılığını neden beğendiğini de şu ifadelerle dile getirir:

9 Safa, Peyami, *Objektif: 6 Yazarlar Sanatçılar Meşhurlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s. 162.

10 Göze, 1981; Peyami Safa ve Cahit Sıtkı dostluğuna temas eden birçok kitap olduğunu başta belirtmiştik. Yine aynı konuya İlhan Geçer de benzer düşünceleri dile getirir: Cahit Sıtkı 1930-31 ders yılında lise son sınıftadır. İlk şiirleri *Muhit* dergisinde yayınlanmağa başlamış imzası arasında “Servetifünun”da görülmekte; ayrıca, Galatasaray Lisesi’nin “Akademi” adlı dergisinde de yazmaktadır. Bu ders yılında liseyi bitiren şair, babasının isteğine uyarak, o zaman İstanbul’da Yıldız’da bulunan Mülkiye Mektebi’ne yatılı olarak girer. “Gece Bir Neticedir” ve “Uzak Bir İklimde” gibi ilerde ilgileri üzerinde toplayacak şiirlerin yazılması bu tarihlere rastlar. Nitekim, öğrenciliğinin ikinci yılında, o güne kadarki şiirlerinden yirmi birini bir defterde toplayarak değerli romancı “Peyami Safa”ya gönderir. “Cumhuriyet” gazetesinde fıkra ve makaleler yazmakta olan “Peyami Safa”, 27 Ekim 1932 tarihindeki “Bugünkü Türk Şiiri” başlıklı yazısını: “... kendisinde bir deha tomurcuğu sezdiğimiz genç ve yeni bir imzadan gelecek makalede bahsedeceğim. Kendisinde henüz bu yeni şiir müdrikesinin tam bir teşekkülü yoktur; fakat en büyük ümitlerin bile hızını kesmeyecek kadar kuvvetli vaitleri vardır. Cep defterinize kaydetmeniz için bu ismi şimdiden de söyleyebilirim: Cahit Sıtkı” hükmü ile bitiriyor, daha doğrusu şairi keşfedip edebiyat dünyamıza takdim ediyor. Aynı gazetenin 5 ve 10 Kasım tarihli sayılarında “Yeni Bir Şair” başlıklı iki makale ile de şiirleri ele alıyor, şairi: “... yükselme doğru kendini fırlatmak için hız almanın gerginliği” içinde o zamanın “en büyük kabiliyeti” olarak görüyor. Ancak, onun bulunduğu nokta ile hedefi arasındaki mesafeyi, “çok bekletme”den, alması dileği ile. İşte şairin 1933 yılında basılan, “Büyük Dostum Safa’ya” ithafını taşıyan *Ömrümde Sükût* adlı ilk eseri, sözü edilen makalelerde incelenen şiirlerden meydana gelmiştir. Bundan sonra Cahit Sıtkı’nın artık kendisini tamamen şiire verdiğini ve dersleri ihmal ettiğini görüyoruz. Bununla da kalmayarak “derbeder” bir hayat yaşamağa başlamış, açıkçası “haylaz”laşmıştır. Dahası, okulu bitirmekten vazgeçip Diyarbakır’a gitmiştir (Geçer, İlhan, Cahit Sıtkı Tarancı, Toker Yayınları, İstanbul 1998, s. 10-11).

“...ve yine dikkat edilirse, ayakta kalan eserler hep hayatla yoğrulmuş eserlerdir. Bugün yaşayan Türk romancıları arasında Peyami Safa’yı tercih edişimin sebebi de buydu. Sanatla hayatın bu içli dışlılığını birbiriyle bu daimi alışverişini Peyami Safa kadar anlayan ve her yeni eserini bu anlayışın daha mukni bir vesikası olmak üzere önümüze süren bir başka Türk romancısı tanımıyorum. Kendini ve hayatını eserine koymak kâfi değildir şüphesiz. Asıl kıymet, kendi hayatında bir cemiyetin hayatını tecelli ettirebilme, kendi meselelerinde bize bütün bir devrin endişelerini sıkıntılarını, meddücezirlerini, haleti ruhiyesini mahrem havasını sezdirebilmektir. Ve böyle bir romancı, ferdi sahada sarhoş ve mahpus kalmayarak cemiyete taşar, onunla kaynaşır, yekvücut olur.”¹¹

Cahit Sıtkı’ya göre Peyami Safa, bu sırra ermiş adamlardandır; ayrıca Peyami Safa’nın en mühim taraflarından birisi de onun Türk ruhuna tercüman olmasıdır.

Aslında bu iki dost aydın, birbirlerine karşı soğuk davransalar da, ikisinin de içinden, bu dostluğu sürdürmek istediğini ya da bu durumdan memnun olmadıklarını görürüz. Cahit Sıtkı önce hastalık, daha sonra da vefat edince Peyami Safa’nın onunla ilgili şu düşünceleri bu durumu açıklar niteliktedir:

“Üç sene evvel, Cahit Sıtkı’yı şifası olmayan bir dilsizlik ve hareketsizliğe mahkûm eden hastalık hepimizi keder ve dehşet içinde bıraktı. İnsanı vurmak için pusu kuran hiçbir trajik ihtimal bu kadar korkunç, hiçbir felâket bu kadar hain olamazdı. Sonu ve zamanı bilinmeyen bir ömür boyunca, sırtüstü yatıp kalmağa mahkûm olmak, her şeyi anlamak ve tek kelime konuşmamak en küçük arzusunu belirtmek için serçe parmağını bile kımıldatamamak, Cahit Sıtkı gibi yazmaktan ve konuşmaktan, içini yiv yiv hisleri söz ve hareket halinde anlatmaktan başka saadeti olmayan bir şair için yokluktan bin kat beter bir varlık sürüklenişiydi.

Onu yirmi beş sene evvel tanıdım. Galatasaray’da okuyordu, *Cumhuriyet*’te yazıyordum. Bana bir mektup ve birkaç şiir gönderdi. Daha evvel aynı şiirleri bir mektupla Nurullah Atâ (Ataç) Beye yollamış. Arkadaşımız ona şiirde istidadı olmadığını bildirmiş ve bundan vazgeçmesini tavsiye etmiş. Beğenilmeyen şiirleri dikkatle okudum. Aralarında, “Gece Bir Neticedir” gibi, birçok mısraları hâlâ içimde kalan birkaç harikulade güzel manzume vardı. Şairi gazeteye çağırdım. İlk şiirlerini o tarihte çıkardığım “Kültür Haftası” adındaki mecmuamda neşrettim. Onları “Ömrümde Sükût” adını verdiği bir kitapta toplanmasına ve eserin basılmasına delâlet ettim. Bu kitabı için

¹¹ Tarancı, 1940, s. 7.

Cumhuriyet'te iki makale yazdım ve daha sonraları da tanınması için her şeyi yaptım.

Aramızda geceli gündüzlü, on beş yıl sürmüş bir dostluk vardı. O tarihlerde beni onsuz, onu da bensiz görmek zordu. Sonra Ankara'ya gitti ve "Otuz Beş Yaş" şiirinde şu mısraları söyledi:

Dostlarla da yollar ayrıldı bir bir
Gittikçe artıyor yalnızlığımızı.

Kendini içkiye verdi. Bunu mazur görmek için hangi melun kaderin onu ayyaşlığa ve nihayet bu tüyler ürpertici akıbeta mahkûm ettiğini bilmek lazımdır. Fakat burada onun hayatı ve şiirleri için fazla yazmağa yer yok. Cahit'in birçok şiirlerinde, korkunç sonunun önceden bilinişine benzer endişeli ve mahzun his ürperişleri vardır. Bazen tam bir yarı yolda kalma sezgisi:

Gitti gelmez bahar yeli
Şarkılar yarıda kaldı
Bütün bahçeler kilitli
Anahtar Tanrı'da kaldı.

Geldi çattı en son ölmek,
Ne bir yemiş, ne bir çiçek,
Yanıyor güneşte petek,
Bütün bal arıda kaldı.

Ve ölmeden evvel ölmüş gibi olacağının tam kehaneti:
Öldük, ölümden bir şeyler umarak
Bir büyük boşlukta bozuldu büyü
Nasıl hatırlamazsın o türküyü
Gök parçası, dal demeti, kuş tüyü
Alištığımız bir şeydi yaşamak...

Ve böyle daha ne unutulmaz mısralar... Ah Cahit'ciğim, Cahit'ciğim... Tıkanıyorum. Bazı hislerin kaderi her türlü ifade şansından mahrum olmaktır. Bilirsin. Burda keseyim. Ve belki sen de, artık yazılma imkânlarını aşan hisleri hiçbir şekilde bize nakledemeyeceğin için dilin tutuldu, hareketsiz kaldın ve nihayet öldün. Ölümden bir şeyler umarak.¹²

Görüldüğü gibi Peyami Safa bu eski dostuna olan sevgisinden bir şey kaybetmemiştir. Daha önce de değindiğimiz gibi, sonradan, Peyami Safa, Cahit Sıtkı'nın Nazım Hikmet için:

Memleketin en yiğit evlâdı
Nazım Ağabey zindanlarda sürünür.

mısraları da olan bir şiir yazdığını duyar. Bu onu çok üzer. Peyami Safa,

12 Safa, 1999, s. 159-161.

Cahit Sıtkı'nın, "Gece bir neticedir" mısraını çok sevmiştir, ancak on beş yıl süren dostluk gecelerinin böyle bir münasebetsiz neticeye ulaşacağını ummamıştır. Nitekim Cahit Sıtkı'nın:

Dostlarla da yollar ayrıldı bir bir
Gittikçe artıyor yalnızlığımız

mısraını da anlamış, buruk bir lezzetle içine sindirmiştir; ancak bu dostunun sevmediği edebiyat çevreleriyle beraber olacağını ve onları kendisine tercih edeceğini ummamıştır. Ölümü münasebetiyle kaleme alınan bu yazı, bazı Peyami Safa taraftarlarını rahatsız etmiştir. Peyami Safa, bu durumu, "Cahit Sıtkı'nın Solculuğu" adlı yazısında izah eder.¹³

Bilindiği gibi Nazım Hikmet Türkiye'den kaçtıktan sonra da Peyami Safa yeri gelince ona ve onun gibilerin faaliyetlerine dokunan yazılar yazar ve bunlardan birisi de 20.11.1956 tarihinde Cahit Sıtkı'yla ilgili yazdığı "Cahit Sıtkı Marksist miydi?" olanıdır. İlginç tahlillerin olduğu bu yazıda Peyami Safa, Cahit Sıtkı'yla ilgili şu yorumu yapar:

"Cahit Marksist değil, fakat birçok yazılarımda tekrarladığım gibi Türkiye'de, Nazım Hikmet de dâhil, Marksist yoktur. Çünkü Marksizmi anlamanın hangi esaslı kültür şartlarına bağlı olduğunu daha evvelce bir yazımda izaha çalışmıştım. Hiçbir yabancı dili iyi bilmeyen Nazım Hikmet, lirik ve hayalci bir komünistti. Marksizmin felsefe ve iktisadî temellerinden, yüz seneden beri uğradığı başlıca tenkitlerden haberi yoktu. Cahit Sıtkı ancak orta edebi metinleri anlayabilecek bir kültür seviyesinde idi. Sistemik felsefe sosyoloji ve ekonomi ile ömründe bir gün meşgul olmuş değildi.

Türkiye'de politbüro ajanlarıyla onların telkin havrası içinde bulunanları, "mâhudlar" ve "gafiller" diye birbirlerinden nasıl ayırdığımı bu sütunun dikkatli okuyucuları hatırlarlar.

Cahit Sıtkı gafillerdendi. Onun polisçe göz hapsine alınmış mâhutlarla sabahlardan gece yarısına kadar nasıl kadeh tokuşturduğunu bilenler çok iyi bilirler. Nazım Hikmet'in hapislerde çürümesine âhu vâh eden şiirinde de başka bir dünya ve başka bir rejim, başka bir cemiyet yapısı hasreti de besbellidir. Zavallı dostumuz çoktan uçuruma giden bayıra düşmüştü. Fakat ölüm onu daha trajik bir yuvarlanış istikametinden ayırdı.

Mahut yazıya göre Cahit; Gide'i, Steinbeck'i okumuş, insanîyetçi imiş, Marksist değilmiş.

Marksist değildi, malum. Gide'in komünizmden ters yüzü dönmesi için Rusya'ya bir seyahat etmesi lazım gelmişti. Cahit Rusya'ya gidemedi, "Nazım Ağabey" in bir Kremlin casusu olduğunu anlamasına da ömrü vefa

13 *Age.*, s. 161-162.

etmedi. Gaflet içinde gitti. Sağ kalsaydı, belki uyanacaktı. Allah geride kalan meyhane arkadaşlarına akıl, fikir, bilgi ve idrak ihsan eylesin.”¹⁴

Burada Peyami Safa, Cahit Sıtkı'nın bu çevreden kurtulmadığına üzülmekte, buna ömrünün vefa etmediğine değinmekte ve diğer arkadaşlarının bu çevreden kurtulmaları için dua etmektedir. Ne ilginçtir ki bir mektubunda Cahit Sıtkı da aynen onun gibi Peyami Safa için temennide bulunarak dua etmiştir. Cahit Sıtkı, 20.1.1943 tarihli mektubunu İlica'dan Ziya Osman'a göndermiştir. Burada kendi durumundan ve İstanbul'daki şair ve yazar arkadaşlardan bahsederken Peyami Safa ile aralarının bozulduğuna değinir ve bunun sebebinin şu satırlarla dile getirir. Ayrıca da onun fikrinden dönmesi için dua ettiğini görürüz: “Peyami Safa'yla kavgamızın sebebi onun koyu faşist olması, benimse demokratlar tarafını iltizam etmemdir. Şüphesiz sonra gene öpüştük, birbirimize kırılmadığımızı ihsas etmek istedik ama eski dostluğun yerinde yeller estiğini tahmin edebilirsin. Zaten Peyami'nin, dostluklarında pek de sebatkâr olmadığını (...) ve Necip misalleriyle sen de benim kadar bilirsin.. Islâh-i nefis eylemesi için duacı olduğumu söylemekle iktifa edeceğim.”¹⁵

3. Mektuplarda Peyami Safa

Cahit Sıtkı, özellikle arkadaşı Ziya Osman Saba'ya gönderdiği mektuplarda edebiyatın her meselesinde olduğu gibi devrin edebi şahsiyetleri hakkındaki duygu ve düşüncelerini de açıklar. Bunlardan birisi de ilk dostlarından olan Peyami Safa'dır. Cahit Sıtkı, kız kardeşi Nihal'e gönderdiği mektuplarda da dostu Peyami Safa'ya değinir.

Otuz Beş Yaş şairi, 17.11.1932 tarihli “Ruhum Nihal Ablacığım” şeklinde başlayan mektubunda Nihal ablacığına birçok konuda içini döker. Kendisini çok sevdiğini, ruhlarının ve karakterlerinin çok yakın olduklarını belirtir ve kendisini sadece ablacığının anladığını vurguladıktan sonra: “En güzel hatıralarımı süsleyen muhakkak senin çehrendir... Bu kardeş sevgisini bir türlü izah edemiyorum... Belki beraber büyüdük de birbirimizi bu kadar seviyoruz. Belki mizaçlarımız arasında fevkalade bir anlaşma var da onun için birbirimize bu kadar düşkünüz... Velhasıl ne olursa olsun, eşsiz bir Nihal ablacığım olduğumu düşünmek bana bütün dünyayı sevdiriyor. Üzerimdeki bu mükemmel tesirinle iftihar edebilirsin... Bana öyle geliyor ki meziyetlerim –varsa eğer– Anne ve Baba'dan geldiği kadar da senden geliyor. Yani bütün temiz düşüncelerim, beyaz duygularım hep sana ait beni manen zengin yapan da sen değil misin Nihal'ciğim? (...) Tuttuğum yoldaki

14 *Age.*, s. 163-164.

15 Tarancı, 2007, s. 210.

muvaffakiyet basamağının üstüne çıkabilmek için daha epey uzun bir zaman lâzım... Vakıa şimdilik oldukça tanındım... Yazılarımı beğenenler çok... Hem bu beğenenlerde Peyami Safa gibi sahib-i salahiyettardırılar” derken Peyami Safa gibi dönemin meşhur bir edebiyatçısının kendi yazılarını okuduğuna değinir ki bunun Cahit Sıtkı'nın ruhunda bıraktığı olumlu etkiyi hemen fark ederiz. Çünkü bu güzel olan duygusunu çok sevdiği Nihal ablacığıyla paylaşıyor. Mektubun devamında da ileride daha da tanınacağından bahisle şu cümleleri kaydeder: “Gazetelerde artık benden bahsedildiğini görürsen şaşma. Bana sual soranlar, fotoğrafımı isteyenler bile oldu... Bu muvaffakiyeti devam ettireceğimi ümit ediyorum. Hem bunlar daha hiç mesabesindedir. Geçen mektubumda da yazdığım gibi gözüm çok uzaklarda, çok yükseklerde.”¹⁶

Yine Cahit Sıtkı, Peyami Safa'yı sevdiği gibi onun bazı kitaplarını, daha doğrusu romanlarını okuması için Nihal ablacığına göndermeyi de ihmal etmez: “Sana iki kitap gönderiyorum: *Dokuzuncu Hariciye Koşuşu*. Peyami Safa'nın en güzel tahlilî romanlarından biridir. Geçen sene almıştım. Çocuklardan biri okumak için almış ve ben de unutmuşum... Geçen gün getirdi... İçinden on bir sayfa eksiktir. Mamafih okunabilir... Bir de *Kanunname* isminde bir roman. Bu da genç arkadaşlardan birinindir. Fena değildir. İkisini de zevkle okuyacağına dair teminat verebilirim.”¹⁷

Cahit Sıtkı, 10.1.1934 tarihli mektubunda ise Nihal ablasından övgüyle bahsettikten sonra Peyami Safa'yla ilgili şunları söyler: “Peyami Safa'nın *Cumhuriyet* gazetesinden çıkıp çıkmadığını soruyorsun. Hayır. Çıkmamış. Fakat bir mesele yüzünden bir müddet için yazı yazmaktan –*Cumhuriyet* gazetesinde– menedilmiştir. Mamafih yakında yazacaktır. Ben başka mecmualara yazmıyorum. En çok sevdiğim şair arkadaşlarım *Varlık*'ta. Nispeten aynı fikirde olduğum gençler. Yalnız oraya yazmağı tercih ediyorum ve şimdilik de en çok okunan edebiyat mecmuası *Varlık*'tır. İçinde benim yazım olsun olmasın her nüshasını almakta tereddüt etme. Bugünün –övünmek gibi olmasın– en kıymetli genç imzaları o mecmuada. Fikir hareketlerimi de dikkatle oku... Oradaki makaleler biraz ağır da gelse ziyarı yok. Alışırısın.”¹⁸

Otuz Beş Yaş şairinin, şiir üzerinde yoğunlaştığını ve onun dışında edebiyatın diğer türleriyle uğraşmak istemediğini biliyoruz. Ancak bazı maddi kaygılarla *Cumhuriyet* gazetesine bazı hikâyeler de yazar. Bunları kendi

16 Tarancı, Cahit Sıtkı, *Evime ve Nihal'e Mektuplar*, Hazırlayan: Prof. Dr. İnci Engünün, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1989, s. 49-50.

17 *Age.*, s. 58.

18 *Age.*, s. 67.

adıyla bastırmak istemez ve müstear isim kullanır. Ancak gazetede çıkan ilk yazısının altında yanlışlıkla C. Sıtkı imzası atılmıştır. Buna çok sinirlenir. Bu durumu 25.12.1935 tarihli “Bir Tanecik Nihal Abla” adlı mektubunda dile getirir ve *Cumhuriyet* gazetesine, Peyami Safa ve kardeşine olan dostluğundan olumsuz bir şey yapmadığını şu cümlelerle dile getirir: “Hafta mecmuasında romanımı enteresan bulduğunu söylüyorsun, iki nüshasında Cemil Sıtkı imzasıyla çıktığına da adeta hayret ediyorsun. Bundan şu mana çıkıyor ki o romanın altında Cahit Sıtkı imzasını görmek istiyorsun... Hâlbuki bu romanı ben imzasız neşrediyordum. Mecmuadan yanlışlıkla C. Sıtkı diye imza etmişler. Dünyada imzaman haysiyetini ve şerefini her şeyden üstün tutacağım için bu hadise beni fevkalade sınırlendirdi, hatta mecmua çok sevdiğim, dostum Peyami Safa’nın kardeşi İlhami Safa’nın olmasıydı, artık oraya yazı yazmayacaktım. Vaziyeti düzeltmek için Cemil Sıtkı yapmak zaruretinde kaldık.”¹⁹ Buradan da anlaşılıyor ki bu tarihlerde Cahit Sıtkı, Peyami Safa’ya çok saygı duymaktadır.

Cahit Sıtkı, Ziya Osman’a Cenevre’den gönderdiği 26.9.1940 tarihli mektubunda, dönemin genç şairlerine değinir, kimin nerede hangi gazete ve dergide yazdığını merak eder ve bu arada: “*Cumhuriyet*’in bilamüddet kapatıldığını duydum. Peyami nerede şimdi?”²⁰ şeklinde dostunu, arkadaşına sormayı ihmal etmez.

Yine Cahit Sıtkı, Ziya Osman’a Burhaniye’den 1.4.1942 tarihli uzun mektubunda dönemin genç şair ve ediplerinden bahseder. Kimin ne yaptığını nerelerde yazdığını öğrenmek ister ve bu uzun mektubunun sonlarına doğru Peyami Safa’ya şöyle değinir: “Peyami’yle Necip’in er geç tutuşacaklarını, kapışacaklarını sana birkaç yıl evvel söylediğimi herhalde hatırlarsın. Bunda Necip’in şöhrete düşkünlüğü kadar Peyami’nin hasedinin de tesiri vardır. Bizim nesilde bu gibi şeylere meydan vermeyeceğiz. İstiyorum ki bizim nesil mensuplarında insan ve sanatkâr atbaşı yürümesini, birbirini desteklemesini bilsin. İnşallah sütü bozuk birisi çıkmaz da, Türk edebiyatında en efendi nesil olmak payesini ihraz ederiz.”²¹

Cahit Sıtkı, Ilıca’da askerdeyken, bir gün İstanbul’a gelir ve Beyoğlu’na çıkar ve birçok eski-yeni arkadaşıyla karşılaşır. Bunları Ziya Osman’a yazdığı 6.1.1943 tarihli mektubunda dile getirir. Bu arada Peyami Safa’yla bir meyhanede karşılaştığını ve aralarının bozulduğuna değinirken şunları söyler: “... Neyse, İbrahim biraz içtikten sonra kalktı, hesabı da görerek

19 *Age.*, s. 72-73.

20 Tarancı, 2007, s. 87.

21 *Age.*, s. 130.

beni mahcup etti. Gecenin geriye kalan kısmını, Peyami, Vecdi Bürün ve Celâl Sılay'la aynı meyhanenin üst katında geçirdim. Peyami'yle hafif tertip kavga ettik. Galiba Peyami'yle dostluğumuz nihayet bulmak üzeredir. Bana beyan-i tâziyet edebilirsin. Ertesi gün, Kadıköy'ündeki yengeme, sonra da Suadiye'ye, Vefik'lere uğradım."²²

Sonuç

Bilindiği gibi cumhuriyetin ilk kuşakları daha çok Batılılaşma ve çağdaşlaşma düşüncesiyle yetiştirilmişlerdir. Çalışmalar neticesinde bu kuşaklar Müslüman ailelerden gelmiş olmalarına rağmen İslam'la bağlarını kesmişler; ancak "Allah" düşüncesini kafalarından bir türlü atamamışlardır. Dolayısıyla bu durum onlarda bir ikilik yaratmış ve Allah'ın varlığı ile yokluğu arasında bir bocalama süreci başlamıştır bu aydınlarda. Bilimsel kafa ile dini inancı bağdaştıramayan bu kişiler hep "Ya cennet ve cehennem varsa?" kuşkusu içinde yaşamışlardır. Burjuva sınıfı olmadan burjuva gibi düşünüp yaşayan bu kişiler, aslında toplumsal yapıya eklenmiş gibidir. Çünkü Cahit Sıtkı ve onun gibi düşünen birçok şair ve yazar, daha doğrusu aydın, bu trajik durumdan kurtulamamışlardır. Doğayı, yaşamayı, içmeyi seven bu kuşak, 'ölümü' düşününce, trajik bir korkuya düşmüştür. Örneğin aynı nesle mensup olan ve aynı trajediyi daha korkunç yaşayan Necip Fazıl, sonunda sükûnu Nakşibendîliğe intisap ederek bulmuştur. Hatta Peyami Safa'nın bile ömrünün sonuna doğru gizlice bir tarikata bağlandığı söylenmektedir. Cumhuriyet döneminin bütün aydınlarında bu ikiliğin yaşandığını ve günümüzde de bunun devam ettiğini görmekteyiz.

Yine cumhuriyetin ilk yıllarında olduğu gibi, günümüz aydınında görülen bir başka özellik de ideolojik yaklaşımlardır. Yani dostluklar ve düşmanlıklar hep ideolojik düşünceye göre şekillenmektedir. Bir aydının kendi ideolojisinde olan birisine sempati duyması, onu sevmesi, onunla dostluklarını ilerletmesi; belki en gelişen ve gelişmeyen toplumlarda olduğunu söylemek ve bunu normal karşılamak gerekebilir. Ancak yanlış olan şey, ister gelişen toplumlarda isterse gelişmeyen toplumlarda olsun sadece kendisi gibi düşünmüyor, ya da kendi ideolojisinde değildir diye en güzel eserlerini bile beğenmemek, hatta onlara kin ve nefretle yaklaşmak, düşmanlık göstermek; ya da en yakın dostunu bile kendisi gibi düşünmediği zaman onunla dostluğunu sona erdirip onunla düşman olmak. İşte en hoş karşılanmayan şey bu olsa gerek.

Netice olarak Peyami Safa'nın Cahit Sıtkı'yı edebiyat dünyasına tanıtması, iki münevveri, iki yazar ve şairi dost yapmış; ancak sonraki tarihlerde

²² *Age.*, s. 206.

ideolojik gruplaşma ve yaklaşımlardan dolayı, bu dostluğun ve samimiyetin sona erdiğini görmekteyiz. Bu yaklaşımı hoş görmediğimiz gibi günümüz aydınında da bu durumun bir problem olarak devam ettiğini düşünmekteyiz.

Kaynaklar

Ayvazoğlu, Beşir (2008), *Peyami Hayatı Sanatı, Felsefesi Dramı*, Kapı Yayınları, İstanbul.

Cumhuriyet, 27 Ekim 1932, nr. 3045.

Cumhuriyet, 5 Kasım 1932, nr. 3053

Cumhuriyet, 10 Kasım 1932, nr. 3058.

Erer, Tekin (1965), *Basında Kavgalar*, İstanbul.

Geçer, İlhan (1998), *Cahit Sıtkı Tarancı*, Toker Yayınları, İstanbul.

Göze, Ergun (1981), *Peyami Safa Nazım Hikmet Kavgası*, Selçuk Yayınları, İstanbul.

Safa, Peyami (1999/), *Objektif: 6 Yazarlar Sanatçılar Meşhurlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Tarancı, Cahit Sıtkı (1968), *Ömrümde Sükût*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Tarancı, Cahit Sıtkı (1940), *Peyami Safa Hayatı ve Eserleri*, Semih Lütfi Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Tarancı, Cahit Sıtkı (1989), *Evime ve Nihal'e Mektuplar*, (Hazırlayan: Prof. Dr. İnci Engünün), Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Tarancı, Cahit Sıtkı (2007), *Ziyaya Mektuplar*, Can Yayınları, İstanbul.

Tekin, Mehmet (2003), *Peyami Safa İle Söyleşiler*, Çizgi Kitabevi Yayınları.

Uyguner, Muzaffer (2003), *Cahit Sıtkı Tarancı*, Bilgi Yayınevi, Ankara.